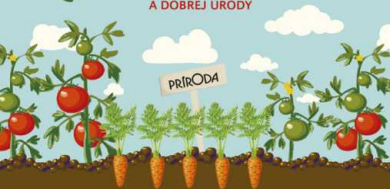

Louise Riotteová

Mrkva lúbi paraďačky

TAJOMSTVÁ
KOMBINOVANEJ
VÝSADBY
A DOBREJ ÚRODY

Louise Riotteová

Mrkva l'ubi paradajky

TAJOMSTVÁ KOMBINOVANEJ VÝSADBY
A DOBREJ ÚRODY

Preložila Katarína Škovierová

LOUISE RIOTTEOVÁ

Mrkva *l'ubi* paradajky

Tajomstvá
kombinovanej výsadby
a dobrej úrody

Copyright © 1975, 1998 by Storey Publishing, LLC
Originally published in the United States by Storey Publishing, LLC.
Translation © 2001, 2019 by Katarína Škovierová
Slovak edition © 2019 by IKAR, a.s.

All rights reserved.

Všetky práva vyhradené. Žiadnu časť tejto publikácie nie je
dovolené reprodukovat', ukladať na systém nosičov ani prenášať
elektronicky, mechanicky, fotokopírovaním či inak bez predchádzajúceho
písomného súhlasu vlastníka autorských práv.

ISBN 978-80-551-6778-7

OBSAH

Úvod

5

Zelenina

9

Bylinky a koreniny

29

Dary prírody

48

Trávy a poľné plodiny

72

Prvé kroky pri pestovaní ovocia

80

Okrasné stromy a kry

93

Záhradkárske techniky

102

Vylepšovanie pôdy

114

Čo so škodcami

125

Jedovaté rastliny

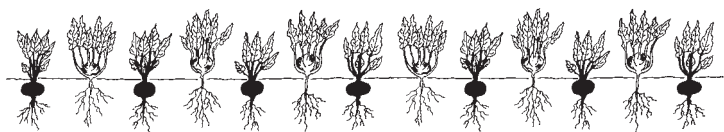
145

Plány záhradiek

156

Register

182

Úvod

Čaro a tajomstvá pestovania spriaznených plodín fascinujú ľudí a upútavajú ich pozornosť už po stáročia, a predsa je to taká časť záhradkárstva, ktorá sa doposiaľ plne nepreskúmala. Aj dnes stojíme vlastne ešte len na jej prahu. Dúfam, že v nastávajúcich rokoch budú vedci, záhradkári a poľnohospodári intenzívnejšie spolupracovať na ďalších objavoch, ktoré prispejú k zlepšeniu zásobovania potravinami vo svete.

Všetky rastliny, ktoré si navzájom pomáhajú pri raste, ktoré odpudzujú hmyz, dokonca aj tie, ktoré odpudzujú iné rastliny, majú veľký praktický význam. Bolo to tak vždy, no až dnes začíname objavovať prečo. Ak sa zahlbíme do tohto fascinujúceho aspektu pestovateľstva, môžeme mať z neho nielen radosť, ale zároveň získame aj veľmi užitočné poznatky. Dúfam, že v tejto knihe nájdete veľa podnetov, ktoré využijete pri svojej práci.

Zeleninári zistujú, že kombinované pestovanie má množstvo výhod – jednou z nich je ochrana pred škodcami. Napríklad najväčším škodcom mrkvy je vrtavka mrkvová, zatiaľ čo pór trpí kvetárkou cibulovou a moličkou cesnakovou. Keď však pestujeme mrkvu a pór pri sebe, silný a odlišný pach druhej rastliny tak silno odpudzuje hmyz, že ten sa ani nepokúša klásť vajíčka na susedné rastliny. Radšej sa usiluje čo najrýchlejšie dostať preč. Preto si pri kombinovanom pestovaní ľahšie poradíme s hmyzom než pri pestovaní monokultúry, keď v mnohých radoch vedľa seba rastie ten istý druh rastliny. Ak rastliny aj postihne nejaká choroba alebo škodcovia, zmiešaná výsadba obyčajne zmierni situáciu.

Je dôležité pamätať na to, že nie všetky „ochranné“ rastliny pôsobia rýchlo. Napríklad, aby bol nechtík účinný proti hádatkám, treba ho pestovať aspoň jednu celú sezónu, a čím dlhšie, tým lepšie, pretože tým sa jeho pôsobenie zosilňuje.

Treba si uvedomiť aj to, že isté kombinácie rastlín si pri spoločnom raste navzájom znižujú prirodzené odpudzovacie schopnosti. V celej knihe sa budete stretávať s tým, ktoré rastliny sa k sebe hodia a ktoré nie. Pre úspechy v záhradke sú obe informácie rovnako dôležité.

Významné sú aj vzájomné vplyvy rastlín mimo zeleninovej záhrady – stromov a kríkov, obilia, tráv a poľných plodín. Sú im venované osobitné kapitoly, rovnako ako aj bylinkám, ktoré sa ako ochranní spoločníci používajú najčastejšie.

Divé rastliny tiež zohrávajú dôležitú úlohu v spoločenstve rastlín. Niektoré z nich sú tzv. akumulčné, čiže schopné zhromažďovať stopové prvky z pôdy. Vo svojich tkanivách dokážu skladovať niekoľkostonásobne väčšie množstvá látok v porovnaní s rovnakým množstvom pôdy. Tieto rastliny, z ktorých sa mnohé považujú za burinu, sú užitočné na kompost, zelené hnojenie alebo na mulčovanie. Niektoré z nich „dolujú“ z veľkých hĺbok –

ich korene prenikajú cez tvrdé vrstvy zeme, čím zlepšujú vlastnosti pôdy. Iné sú zasa hodnotnými ochrancami záhradných plodín.

Úplne odlišný typ spoločenstva predstavujú ovocné stromy a kry. Pre mnohé z nich je voľba vhodného suseda nielen užitočná, ale priam nevyhnutná. Zažili ste už sklamanie, keď vám ovocný strom krásne zakvitol, včely ho obletovali, a predsa neurodil ovocie? Samozrejme, má to svoju príčinu, a tá spočíva v opelení. Ak strom nie je samoopelivý a nablízku sa nevyskytuje rastlina vhodná na opelenie, je veľmi nepravdepodobné, že prinesie úrodu.

V kapitole o ovocí sa pokúšam odhaliť niekoľko z týchto záhad, ktoré doliehajú najmä na začínajúcich záhradkárov a pestovateľov ovocných stromov.

Poznámka ku kapitole o jedovatých rastlinách: Tieto informácie nemajú vystrašiť, ale varovať. V mnohých príručkách sa nedočítame, ktoré rastliny sú jedovaté a nakoľko. Dokonca to neuvádzajú ani niektoré záhradkárске encyklopédie.

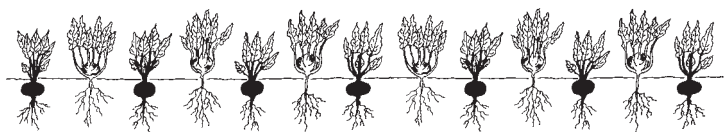
Smrteľné otravy z jedovatých rastlín sú zriedkavé, ale aj tak sa treba mať na pozore. V tejto knihe uvádzam najmä tie jedovaté rastliny, ktoré sú z nejakých dôvodov v záhradke užitočné. Majte však na pamäti, že niektoré z najbežnejších druhov môžu byť škodlivé pre deti, dospelých i pre domáce zvieratá.

Mnohé z našich najpôvabnejších okrasných rastlín sú jedovaté – oleandre, narcisy, scily, konvalinky aj hyacinty. Z ďalších rovnako jedovatých rastlín sa pripravujú liečivá alebo slúžia ako odpudzovače hmyzu. Ak ich poznáme, vieme, čo od nich môžeme očakávať, a môžeme ich

bez obáv používať. Jedovaté rastliny, na rozdiel od jedovatých živočíchov, nie sú totiž agresívne a vždy sme schopní mať ich plne pod kontrolou.

Nájdete tu aj informácie o vylepšovaní pôdy a o niektorých pracovných postupoch v záhrade, ako aj niekoľko ukážok plánov záhradky. Všetky návrhy na kombinovanú výsadbu, ktoré sa v tejto knihe nachádzajú, znamenajú iba začiatok. Vaše vlastné pokusy vás povedú po vzrušujúcich chodníkoch a objavoch.

1. Zelenina

Baklažán (*Solanum melongena*)

Odolnosť baklažánov voči útokom hmyzu zvyšuje laskavec. V suchom počasí pomáha proti chorobnému vysychaniu mulčovanie a zavlažovanie. Húsenice odraďuje kajenské korenie rozsypané na listy vlhké ešte od rosy. Baklažány rastúce medzi zelenou fazuľkou sú chránené pred pásavkou zemiakovou. Pásavky majú baklažány ešte radšej než zemiaky, fazuľa ich však odpudzuje.

Brokolica (*Brassica oleracea* convar. *italica*)

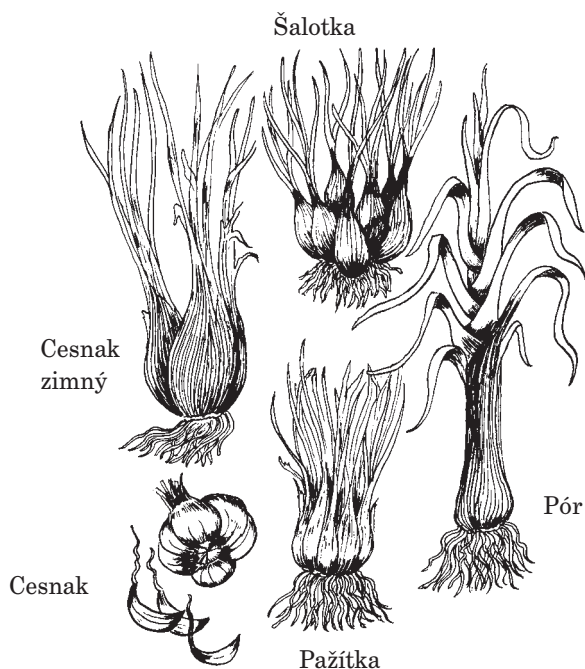
Podobne ako ostatným druhom zeleniny z čeľade kapustovitých, aj brokolici sa darí v spoločnosti aromatických bylín, napríklad kôpru, zeleru, rumančeka, šalvie, mäty a rozmarínu, ako i v blízkosti zemiakov, cvikly a cibule. Nepestujte ich spolu s rajčinami, ovíjavou fazuľou alebo jahodami. Proti voške uplatnite pyretrum ešte pred roztvorením púčikov. (Pozri 9. kapitolu.)

Cibuľa (*Allium cepa*)

Cibuľa sa hodí ku všetkým členom čeľade kapustovitých. Má rada aj cviklu, jahody, paradajky, hlávkový šalát, saturejku a rumanček (sadený redšie), nemá rada hrášok a fazuľu. Okrasné cibuľoviny sú užitočné ako ochranný spoločník ruží.

Ak je cibuľa vysadená v radoch, červíky putujú z jednej rastliny na druhú, pestujte ju preto rozptýlenú po celej záhrade.

Cibuľa účinne odpudzuje zajace.

Cibuľoviny sú najlepší priateľ záhradkára.

Cvikla (*Beta vulgaris*)

Cvikle sa dobre darí pri cibuli, kalerábe a kríčkovej fazuľke, no neznáša ovijavú fazuľu. Horčica a repka jej bránia v raste. Šalát i väčšina plodín z čeľade kapustovitých sú k nej „priateľské“.

Čili papričky, feferónky (rod *Capsicum*)

Aztécke „chilli“ alebo španielske „chile“ jestvovalo už v období 700 rokov pred Kr. Presné miesto jeho pôvodu zostáva však tajomstvom.

Cvikla a kaleráb sú dobrí spoločníci. Vyžadujú rovnaký spôsob pestovania a čerpajú živiny z rôznych vrstiev pôdy.

Rané juhoamerické a stredoamerické kultúry používali štipľavú papriku na liečebné účely, ako platidlo a ako výchovný prostriedok na neposlušné deti. Paprika vraj uľahčuje trávenie, chráni pred nachladnutím a lieči všetko od bolestí zubov cez koliku až po ľahostajnosť v ľudských vzťahoch. No aj keď oddelíme skutočnosť od po-
vier, niektoré fakty zostávajú predsa len nesporné:

Čili papriky majú vysoký obsah vitamínu A a C.

Pôsobia ako prirodzený konzervačný prípravok tým, že spomaľujú oxidáciu tukov.

Dodávali svojráznosť a chuť inak mdlej strave raných kultúr juhozápadnej Ameriky.

Umožňujú znížiť množstvo soli v mnohých jedlách alebo aj celkom eliminovať soľ pri diéte.

Hovorí sa, že túto rastlinu objavil Kolumbus. Odvtedy sa s veľkým úspechom ujala po celom svete. Indické jedlá, sečuanská omáčka, jedlá cajunskej kuchyne (z okolia dolného toku Mississippi) a kuchyňa južnej Afriky – všetky s obľubou využívajú papriku pre jej výraznú chuť. Recepty z juhozápadnej časti Severnej Ameriky a z Ázie sa stávajú čoraz obľúbenejšími a mnohé si vyžadujú práve čili papričky.

V oblastiach s dlhým letom možno tieto papričky vysievať po posledných jarných mrazoch priamo na hriadky, alebo vypestovať priesady vnútri 6 až 8 týždňov pred

vysadením. Lahko sa presádzajú a väčšina prináša hojnosť plodov.

NIEKTORÉ ODRODY ČILI PAPRIK

‘Aji’ Štiplavá peruánska paprika ovocnej chuti, svetlo-oranžovej až červenej farby, 7–12 cm dlhá.

‘Cascabel’ Mierne štiplavé, tuhé, okrúhle a tmavočervené, asi 2,5 cm dlhé papričky údenej chuti.

‘Cayenne’ Štiplavé, krátke, štíhle, najlepšie sú sušené a zomleté, vhodné do pikantných červených omáčok. Pridávajú sa do ázijských aj mexických jedál.

‘De Arbol’ Stromčekovitá rastlina, 90–120 cm vysoká; plody sú dlhé 7–10 cm, štiplavé a údenej chuti, vhodné na sušenie.

‘Habanero’ Je najštiplavejšia! Plody sú trochu pretiahnutého tvaru, citrónovozelené až oranžové. Sú aromatické a chutné v omáčkach a nálevoch. Pri jej spracúvaní si dajte rukavice.

‘Jalapeño’ Je miláčikom všetkých. Lahko sa pestuje, výdatne rodí. Plody sú asi 7 cm dlhé, tmavozelené, takmer až čierne, s hrubými, mäsitými stenami. Je vhodná na zaváranie aj čerstvá.

‘Pimento’ Plody majú srdcový tvar, sú asi 10 cm dlhé, červené. Mierne ostré až štiplavé, vhodné na plnenie alebo do plniek.

‘Sandia Hot’ Veľmi štiplavé, tenkostenné papričky, najlepšie sú sušené a zomleté. Je to štandard pre milovníkov čili. Môžu sa použiť v zelenom i červenom stave, čerstvé alebo sušené.

‘Serrano’ Štiplavé, drobné, okrúhle papričky, konzumujú sa čerstvé, sušené alebo nakladané. Sú vhodné do omáčok salsa. Po blanšírovaní ich možno mraziť.

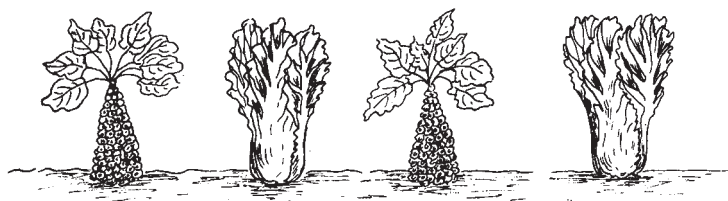
‘Vallero’ Tmavočervené, mierne štiplavé, používajú sa sušené do červených pikantných omáčok a polievok.

Čínska kapusta (*Brassica chinensis*)

Táto zelenina, jedna z najstarších plodín v Číne, sa pe-

stuje pomerne ľahko a zaslúžila by si viac pozornosti. Ja pestujem druhy s vysokými štíhlymi hlávkami i veľké kučeravé križence, ktoré vytvárajú okrúhle hlávky. Zistila som, že na jeseň rastie čínska kapusta veľmi dobre a vytvára veľké hlávky, ak sa vysadí asi na 60 cm od seba. Sadím ju striedavo s ružičkovým kelom alebo karfiolom.

Čínska kapusta má len málo nepriateľov z ríše hmyzu, nemala by sa však pestovať v blízkosti kukurice, pretože by ju napadli červíky, ktoré žijú na koreňoch kukurice.

Čínskej kapuste sa dobre darí v jesennej záhradke spolu s ružičkovým kelom.

Fazuľa a bôb (*Phaseolus* a *Faba*)

Jestvuje mnoho rozličných druhov a odrôd fazule, pričom každá má vlastnú skupinu „dobrých“ a „zlých“ spoločníkov. Vo všeobecnosti však všetkým vyhovuje spoločnosť mrkvy a karfiolu, mrkva osobitne napomáha rast fazule. Fazuli sa dobre darí aj s repami a pomáha uhorky a kapuste.

Primerané množstvo fazule pestovanej s pórom a zelerom je prospešné, keď je jej však priveľa, má brzdiaci účinok, takže všetky tri plodiny rastú slabo. Nechtík v radoch fazule pomáha pri odpudzovaní niektorých škodcov.

Odstrašuje ich aj saturejka pestovaná pri zelenej fazuľke, okrem toho zlepšuje jej rast i chuť. Je veľmi vhodná aj do fazuľových jedál.

Každá cibuľová zelenina – vrátane cesnaku, šalotky a pažitky – bráni fazuľke v raste; v jej blízkosti nie je dobré pestovať ani gladioly.

Kríčková fazuľa býva zelenostruková alebo žltostruková. Všetkým kultivarom sa dobre darí spolu s malým množstvom zeleru, asi jeden koreň na šesť-sedem kríčkov fazuľky.

Aj pestovanie s uhorkami je vzájomne výhodné. Rovnako obojstranne výhodné je sadiť fazuľku medzi rady jahôd – obe plodiny prosperujú lepšie, ako keby sa pestovali osobitne.

Kríčky fazuľky pomáhajú kukurici, ak sa vysadia v striedavých radoch. Nikdy však fazuľu nesaďte do blízkosti fenikla.

Aj ovíjavej fazuli sa dobre darí s kukuricou a saturejkou. Vyslovene sa neznáša napríklad s kalerábom a slnečnicou. Nerastie pri nej dobre ani cvikla, zatiaľ čo reďkovka a fazuľa majú jedna z druhej vzájomný osoh.

Bôb je výborným spoločníkom kukurice, vytrvalo sa šplhá za svetlom nahor po stebľe. Zabezpečuje jej pevnejšie zakorenenie, čo je dobrá ochrana vo vetre. Fazuľa a bôb zvyšujú aj obsah dusíka v pôde, čo je pre kukuricu potrebné.

Hrach (*Pisum sativum*)

V záujme veľkej úrody ošetríte semená hrášku (aj fazule) prirodzeným bakteriálnym prostriedkom, ktorý sa predáva pod rozličnými obchodnými značkami v záhradkárskych predajniach a prostredníctvom katalógov.

Hrášok rastie dobre s mrkvou, vodnicou, reďkovkou, uhorkami, kukuricou, fazuľou a zemiakmi, ako aj s mnohými voňavými bylinkami. Nedarí sa mu však pri cibuli, cesnaku a gladiolách.

Vňať hrachu vždy zakopte do zeme alebo ju pridajte do kompostu. Drevný popol rozsypaný po zemi okolo stebľa hrášku pomáha proti voškám.

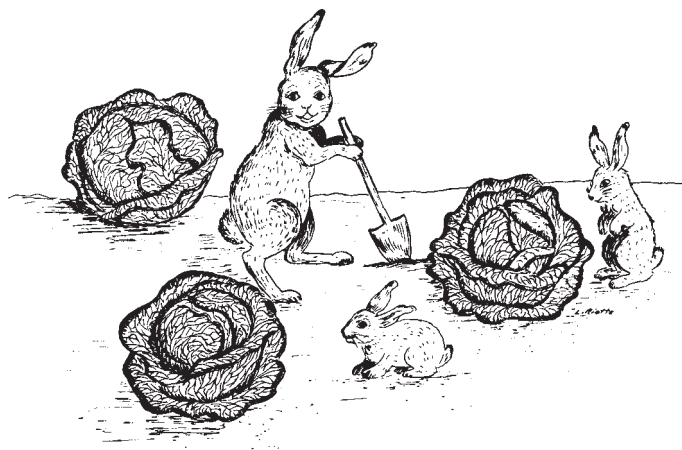
Chren (*Armoracia rusticana*)

Zemiaky sú v spoločnosti chrenu zdravšie a odolnejšie voči chorobám. Chren sa má umiestňovať v rohu záhonu zemiakov a po každej sezóne ho treba vykopať, aby sa nerozšíril. Chren zrejme nechráni proti pásavke zemiakovej, je však účinný proti pluzgierničke lekárskej. Odvar z chrenu prospieva jabloniam – pôsobí proti monílii (druh cudzopasnej huby).

Kaleráb (*Brassica oleracea* convar. *gongylodes*)

Je vzájomne výhodné pestovať kaleráb s cibuľou alebo cviklou, s aromatickými bylinkami a, čo je možno prekvapujúce, s uhorkami – sčasti preto, že využívajú rôzne vrstvy pôdy. Kaleráb nemá rád jahody, paradajky a ovíjavú fazuľu, pomáha však chrániť záhradu pred horčicou a s ňou príbuznými rastlinami.

Je to náročná plodina, potrebuje veľa vody, ale aj dobré odvodnenie a dostatok kompostu. Najlepšie rastie v čiastočnom tieni.

Ak vám kapustný záhon rozrývajú zajace, zasadte pomedzi hlávky ktorúkoľvek cibuľovinu. Alebo ich môžete posýpať popolom, práškom z aloy či kajenským korením. Zajace sa vyhýbajú aj sušenej krvi.

Kapusta (*Brassicaceae*)

Do čeľade kapustovitých patrí okrem kapusty a kelu napríklad karfiol, kaleráb, brokolica, kučeravý kel, ružičkový kel, kvaka a vodnica. Popri všetkých odlišnostiach majú veľmi podobné vlastnosti, čo sa týka vyhovujúcich a nevyhovujúcich rastlín a chúlостivosti na hmyz i choroby. Yzop, tymian, palina – to všetko sú rastliny, ktoré pomáhajú odpudzovať mlynárika kapustového.

Všetkým členom tejto skupiny plodín výrazne pomáhajú voňavé rastliny alebo také, ktoré majú veľa kvetov. Vhodnými spoločníkmi sú zeler, kôpor, rumanček, šalvia, mäta, rozmarín, cibuľoviny a zemiaky. Kapusta nemá rada jahody, paradajky a ovíjavú fazuľu.

Všetky kapustovité plodiny majú veľké nároky na výživu, do pôdy sa má preto pred výsadbou pridať dostatok kompostu alebo dobre vyzretého kravského hnoja. Ak má pôda v horúcom počasí sklon vysychať, pomáha mulčovanie a zalievanie.

Samotné motýle nie sú škodné a pomáhajú pri opelení. Škody v sadoch a na poliach robia ich húsenice. Asi najškodlivejší je mlynárik kapustový. Niektoré byliny ho odpudzujú: yzop, mäta, rozmarín, šalvia, tymian a palina.

Kapusta a karfiol sú náchylné na nádorové ochorenie. Ak sa to vyskytne, skúste ich pestovať na inom mieste záhrady. Rýľujte do hĺbky 30 cm a zapracujte do pôdy hojne vyzretého hnoja. Miesto kapustovitých zelenín obmieňajte každé dva roky.

Ak sa kapusta alebo brokolica nevyvíja dobre, je to znak nedostatku vápnika, fosforu alebo draslíka.

Nedostatok bóru zasa spôsobuje odumieranie srdiečka kapusty.

Karfiol (*Brassica oleracea* convar. *botrytis*)

Mlynárika repového (*Pieris rapae*) odradí blízkosť zeleru. Karfiol nemá rád rajčiny ani jahody. Výťažok zo semien karfiolu ničí baktérie spôsobujúce čiernu hnilobu.

Kel kučeravý (*Brassica oleracea* convar. *viridis*)

Táto chladnomilná plodina dobre rastie na jeseň a vydrží väčšinu priemerných zím, ak jej poskytnete trocha ochrany.

Kučeravému kelu sa darí v tých istých radoch ako neskorej kapuste a zemiakom. Ak sa vysadí okolo 1. augusta po neskorej fazuľke alebo hrášku, bude rásť až do tuhých mrazov. Slabší mráz mu neuškodí, naopak, zlepší jeho chuť.

Kozia brada pórolistá (*Tragopogon porrifolius*)

Na to, aby korene kozej brady (tejto rastline sa hovorí aj salsify či ovsený koreň, pripomína čierny koreň a má aj podobné nároky) získali jemnú a charakteristickú mliečnu, trocha ustricovú chuť, potrebujú vlhku, chladnú pôdu aspoň počas štyroch mesiacov pred dozretím.

Kozia brada rastie dobre s horčicou; skúste ju pestovať aj s vodovými melónmi. Teplomilné melóny vysievajte o niekoľko týždňov neskôr ako chladnomilnú koziu bradu. Melóny by mali zaplniť medzeru medzi riadkami ešte pred príchodom suchého teplého počasia. Melón bu-